

1

פרשת תולדות

"ואלה תולדות יצחק בן-אברהם, אברהם הוליד את-

יצחק" (בראשית כה:יט)

רש"י:

(יט) ואֵלֶּה תוֹלְדוֹת יִצְחָק. יַעֲקֹב וְעֵשָׂו אֵלֵהֶמוֹרִים כְּפָרְשָׁה: אַבְרָהָם הוֹלִיד אֶת יִצְחָק. [ס"ח לְאָחֵר שֶׁקָּרָא הַקְּדוֹשׁ צְרוּךְ הוּא שְׁמוֹ אַבְרָהָם, אַחֵר כִּי הוֹלִיד אֶת יִצְחָק (אֲגִדָּה נִלְשִׁים לֹא). דָּבָר אַחֵר עַל יְדֵי שֶׁכָּתַב הַכְּמוּב יִצְחָק בֶּן אַבְרָהָם, הוֹצֵק לומר אַבְרָהָם הוֹלִיד אֶת יִצְחָק], בְּלִפְי שֶׁהָיוּ לִיָּצִי הַדוֹר אֲמוֹרִים מֵאֲבִימֶלֶךְ נִתְעַבְרָה שְׂרָה, שֶׁהָרִי כַּמָּה שָׁנִים שֶׁהָתָּה עִם אַבְרָהָם וְלֹא נִתְעַבְרָה הַיָּמָנוּ, מֵהָ עָשָׂה הַקְּדוֹשׁ צְרוּךְ הוּא, זָר קִלְסָתָר פָּנָיו שֶׁל יִצְחָק דוֹמָה לְאַבְרָהָם*, וְהָעִידוֹ הַכֹּל אַבְרָהָם הוֹלִיד אֶת יִצְחָק, וְזֶהוּ שֶׁכָּתַב כֹּאֵן יִצְחָק בֶּן אַבְרָהָם, שֶׁהָרִי עֲדוּת יֵשׁ שֶׁאַבְרָהָם הוֹלִיד אֶת יִצְחָק (שס לו):

בעל הטורים:

הוֹלִיד. בְּגִמְטְרִיא דוֹמָה. שְׁהָיוּ זֵרֵי אֵיקוֹנִין שֶׁל יִצְחָק דוֹמִין לְאַבְרָהָם (כ"ט פו):

בית הלוי:

וע"כ צר קלסתר פניו כשל אברהם. שוב אמרו לי שכן נמצא כתוב על ספר:

אַבְרָהָם הוֹלִיד אֶת יִצְחָק. רש"י הִבִּיא דְבָרֵי רִו"ל דְּלִיצְנֵי הַדּוֹר הָיוּ אֲמוֹרִים מֵאֲבִימֶלֶךְ נִתְעַבְרָה שְׂרָה וְע"כ צָר הַקְּב"ה קִלְסָתוֹר פָּנָיו שֶׁל יִצְחָק דוֹמָה לְאַבְרָהָם וְאָמְרוּ הַכֹּל אַבְרָהָם הוֹלִיד אֶת יִצְחָק. לְכַאוּרָה לְמָה קָרָא אוֹתָם לִיצְנֵי הַדּוֹר וְהָלָא הֵם רִשְׁעֵי הַדּוֹר. וְהִנְרָאָה דוֹרְאֵי לֹא הָיוּ אֲמוֹרִים כִּלְל דְּמֵאֲבִימֶלֶךְ נִתְעַבְרָה דְּמֵאֵי יִרְוִיחוּ בִּזָּה רַבְשִׁלְמָא אִם שְׂרָה הִיתָה אוֹ בַת כְּנִים וְרַק אַבְרָהָם הָיָה זָקֵן הָיָה מִקּוֹם לְאוֹתָם שְׁאִין מֵאֲמִינִים בְּהִנֵּס לומר כֵּן. אֲבָל הָרִי אֲדַרְבָּה אַבְרָהָם לֹא הָיָה עֵקֶר דְּכַבֵּר נוֹלַד לוֹ יִשְׁמַעְעָל וְשְׂרָה הִיתָה הָעֵקֶרָה וְעוֹד בַּת חֲשָׁעִים שְׁנָה וְלֹא יוֹקֵטֵן הִנֵּס כִּלְל בְּאוֹמְרָם דְּמֵאֲבִימֶלֶךְ נִתְעַבְרָה. וְעוֹד וְכִי יַעֲשֶׂה הַקְּב"ה נֵס לְאַבִּימֶלֶךְ שֶׁלִּקְחָה בְּאִיסוֹר וְאֲדַרְבָּה הַכֹּל רָאוּ כִי אֲבִימֶלֶךְ נִעֲנַשׁ עֲבוּרָה בְּעִצְרָת כָּל רַחֵם וְהַכֹּל יָדְעוּ דְּמֵאֲבִימֶלֶךְ נִתְעַבְרָה. רַק אָמְרוּ כֵּן בְּדֶרֶךְ לִיצְנוֹת שְׂרָאוֹ דְּעַד כֹּאֵן לֹא הוֹלִידָה שְׂרָה הַגֵּם שֶׁהִיתָה צְדִיקָתָה וְעִכְשָׁיו נִתְעַבְרָה וְאָמְרוּ כִי הוֹעִיל לָהּ הַזְכוּת וְהַצַּעַר שֶׁהָיָה לָהּ מִלְּקִיחָת אֲבִימֶלֶךְ בְּעַל כְּרַחֵם וְנִיצוּלָה מִמֶּנּוּ וַיִּצְאָת טְהוּרָה וְלֹא נִגַּע בָּהּ זֶה הוֹעִיל לָהּ כִּי רָאָה ה' בְּצַעְרָהּ וְנָתַן לָהּ הַרְיִין כְּמוֹ שֶׁמִּצִּינּוּ בְּאִשָּׁה שֶׁנִּסְתַּרְתָּה וְטְהוּרָה וְנִקְתָּה וְנִזְרַעָה זֶרַע (פ' נש"ל). וְזֶהוּ שֶׁאָמְרוּ בְּדֶרֶךְ לִיצְנוֹת מֵאֲבִימֶלֶךְ נִתְעַבְרָה שְׂרָה וְכִמּוֹ הַלִּיצְנוֹת שְׂאוֹמְרִים פְּלוּנֵי בְּנֵי בֵּית מִחְמָאָה, וְהַכּוֹנֵנָה שְׁעִי שֶׁעָשָׂה סְחוּרָה בְּחִמְאָה וְהַרְוִיחַ מִמּוֹן בְּנֵי הַבַּיִת, וְע"כ קָרָאָם לִיצְנֵי הַדּוֹר. וְרַק הָיָה מִקּוֹם לְחוּשׁ דְּבִרְכוּת הַיָּמִים יִהְיֶה נִשְׁכַּח שֶׁהוּא רַק בְּגַדְרֵי לִיצְנוֹת וְהַדְּבָרִי לִיצְנוֹת יִהְיוּ נוֹכְרִים וַיְהִי לְעַז חֲלִילָה

אברהם הולידו. ויש אומרים כי טעם הוליד גדל ורכה א), כמו יולדו על כרכי יוסף (להלן נ כג), והעד שאמר וישלחם מעל יצחק בנו (לעיל פסוק ז):

יט ואלה. אחר שהזכיר תולדות ישמעאל, שב להזכיר תולדות יצחק, שהם עשו ויעקב. ויש אומרים כי טעם הוליד את יצחק, שהיה דומה לאביו. וכל רואיו יעידו כי

אברנאל:

והנכון שמלת תולדות כולל להולדת הבנים ולמאורעות שאירעו לו ולכן אמר אברהם הוליד את יצחק להגיד שבמאורעות שקרו יארעו ליצחק נתדמה לאברהם באופן שהם הוכיחו כי אברהם הוליד את יצחק להדמות עניני האב וקורותיו לעניני הבן. כי הנה אם אברהם לקח אשה ממשפחתו יצחק גם כן לקח אשה ממשפחתו. אם אברהם לקחה בבחרותו בו מ' שנה כמו שביארתי שם גם יצחק לקחה בו מ' שנה. אם אברהם ואשתו שניהם היה עקרים גם יצחק ואשתו היו עקרים. אם אברהם הוליד ראשונה ישמעאל הרשע ואח"כ יצחק החשוב כן יצחק הוליד תחלה עשו הרשע ואח"כ הוליד יעקב איש תם. אם אברהם הוליד ישמעאל פרא למוד מדבר וצודה תמיד ויצחק יושב אהלים כן יצחק הוליד עשו יודע ציד איש שדה ואחר כך ויעקב איש תם יושב אהלים. אם אברהם אהב את ישמעאל על כל חסרונו כן יצחק אהב את עשו אם אברהם גרש מביתו את ישמעאל לא מרצונו אלא מרצון השם כן יצחק גרש את עשו מבייתו ומירושתו ברצון השם. אם אברהם בנו הקטן ירש את ברכתו ויעודי ירושת ארצו ככה יצחק יעקב בנו הקטן זכה לזה עצמו. אם בימי אברהם היה רעב ג"כ בימי יצחק היה רעב. אם אברהם הלך אל גרר לגור שם כן יצחק. אם אברהם הלך אליו אבימלך ופיכול שר צבאו לבקש הבטחתו. כן יצחק הלך אליו אבימלך ופיכול שר צבאו לבקש בריתו ושלומו. אם אברהם אמר על אשתו אחזתי היא והוכיחו אבימלך על כך כן יצחק. אם אברהם נתברך במקנה צאן ובקר כן היה יצחק גם כן אם אברהם חפר בארות כן יצחק. הרי לך הדמוים האלה הולתם שהיו ביניהם שבעבורם אמר אברהם הוליד את יצחק שנתדמה אליו בקורותיו.

כלי יקר:

ולא נשתנה כי קבל טבעה בעצם, ע"כ תלה המקרה באברהם והעצם כהגר. אבל יצחק קיבל טבע אברהם ולמד גם ממעשיו על כן תלה הכל באברהם הן לשון בן הן לשון תולדה, ועל כן לא היה כישמעאל שהיה מצחק בגלוי עריות גם בהיותו נער כי כך קראו הכתוב באותו זמן (לעיל כא יב). והגיד לנו הכתוב כי יצחק שקיבל טבע אביו מכל וכל, והיה גרור מעריות כל כך עד שכבש מעיינו ולא נשא אשה עד היותו בן מ' שנה, כי המתין עד שימצא את רכקה בת זוגו, ולא רצה להתחתן עם הכנענים שירשו הוימה מן חם אביהם שרכעו לנו אביו, על כן הוצרך להמתין מ' שנה כי כלי ספק כן יחיד כמותו היו לו קופצים רבים, ואיך ישב בלא אשה זמן רב כזה, אלא ודאי מן הטעם שהזכרנו:

וכדי שלא ימצא המערער מקום לחלוק, ולומר אם יצחק נולד כל כך בקדושה וטהרה א"כ למה יצא ממנו עשו שהיה צד נשים תחת בעליהן, וראי מאבימלך נתעברה שרה ע"כ נמשך בן אחד אחר טבעה של שרה, והשני אחר טבע אבימלך, כי מטעם זה אמרו רז"ל (ב"מ פו.) שהיה צד קלסתר פניו דומה לאברהם. הנה לפי דרכינו כדי להסיר ההרהור זה, אמר הכתוב בקחתו את רבקה בת בתואל הארמי מפדן אים אחות לכן הארמי. ורוב בנים אחר אחי האם, על כן קיבל אחד מן הבנים טבע של לכן צייד הרמאי:

יט) ואלה תולדות יצחק בן אברהם. אע"פ שאמר שהיה בן אברהם מכל מקום הוצרך לומר אברהם הוליד את יצחק, לפי שנאמר כישמעאל בן אברהם אשר ילדה הגר המצרית (שם כה יב) הרי שהזכיר לשון בן אצל אברהם, אבל התולדה תלה כהגר הוצרך לומר כאן שתואר הבן והתולדה הכל מתיחס אחר אברהם. כי בלשון עברי יש חילוק בין לשון כי ללשון תולדה, כי לשון בן יאמר לפעמים אף בלא תולדה כי התלמידים קרוין בנים אע"פ שלא ילדו ממש, וכמו ויהי לה לבן דמשה, ותהי לו לבת דאסתר, ואברהם נקרא אב המון גוים אע"פ שלא ילדו. וכן יש הבדל בין המלמדו ובין המולידו ממש כי מה שהאדם מקבל טבע מלמדו זהו במקרה ולא בעצם והמקרה משתנה מצד המקבל, אבל מה שהאדם מקבל טבע מולידו זהו בעצם ולא ישתנה אם יונח כן על טבעו, אם לא מצד רוב חריצות והשתוללות והרגל יכול לבא

לידי טבע שני, אבל טבע מלמדו ישתנה בנקל. לכן אמר משה (במדבר יא יב) האנכי הרייתי את כל העם הזה אם אנכי ילדתיהו, ואמר אע"פ שהם תלמידיו והתלמידים קרויין בנים מכל מקום הרי לא ילדתיים ממש, ומה אעשה אם מעשיהם משתנים מטובה לרעה, כי הערימו עצה ולא מני ולא ממני יצא הדבר, וא"כ למה זה תטיל כל הטרחה הוה עלי כאלו אשמתם תלויה בי, ומה שנאמר (שם ג א) אלה תולדות אהרן ומשה, וקחשיב נדב ואביהו, הוצרך להזכיר לשון תולדה משום אהרן שהזכיר:

לפיכך ישמעאל, לא נקרא כי אם בן אברהם כי לא קיבל טבעו וזלת מה שלמדו אברהם ממעשיו הטובים וזה היה אצלו במקרה ונשתנה, שהרי לסוף יצא לתרבות רעה לפיכך תלה התולדה כהגר כי קיבל טבע הגר המצרית, והמצרים שטופי זימה ע"כ היה גם הוא מצחק בגלוי עריות

„ואלה תולדות יצחק בן אברהם, אברהם הוליד את יצחק“ פתח בתולדות יצחק וסיים באברהם הוליד. שני סוגי תולדות הם, טבעיים ולימודיים. הטבעיים נמשכים ממש מהאבות, והלימודיים הם תולדות כמוכן ההגיוני. כריש בבא קמא אמרו: באבות מלאכות של שבת: אבות מכלל דאיכא תולדות, ובאבות הטומאות: אבות מכלל דאיכא תולדות. האבות של שבת אינם מולידים ממש את התולדות, אלא שמצד ההניון כל שמלאכה זו דומה להאב למדים אותה ממנו, ולכן שם תולדותיהם כיוצא בהם, דינם שיה. בטומאה האב מוליד את התולדה, וולד הטומאה מקבל כמו מהאב על ידי טבע או משא וכיוצא. מעין תולדות טבעיים. ושם תולדותיהם לאו כיוצא בהם. ולכן שאלו שם באבות נזיקין מה הם, כיוצא או לאו כיוצא בהם, כלומר: התולדות נמשכות מהאבות, כמו בטומאה, או שלמדים מהאבות, כמו בשבת, עד שהסיקו שכל התולדות הן כיוצא בהאבות, שהן דומות להאבות ונלמדות מהם, מלבד תולדה אחת, צורות, שהיא נמשכת מהאב, מהרגל (כעמם ברגל והתיה צורות על הכלי ושברתו), והיא לאו כיוצא בהם.

מעין זה בבנים ואבות. יש בנים טבעיים, ויש לימודיים, כלומר: „המלמד את בן חברו תורה, מעלה עליו הכתוב כאילו ילדו“ אברהם אבינו ביחס לבניו היה אב בשני המובנים. אב טבעי, וגם אב לימודי: „למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו ושפרו דרך ד' לעשות צדקה ומשפט“ אכל אב לימודי צריך שהתלמיד מצדו אף הוא ירצה לקבל את השפעת האב. וזה היה רק יצחק. ישמעאל יצא לתרבות רעה. „ויהן אברהם את כל אשר לו ליצחק, ולבני הפלגשים נתן מתנות וישלחם“ וגו'. „כל אשר לו“, את עצמותו ומהותו (תולדותיהם כיוצא בהם), נתן ליצחק, ולבני הפלגשים נתן רק מתנות וישלחם.

אף יצחק ביחס לבניו היה גם אב וגם מורה, אב טבעי ואב לימודי. אכל מי שקבל ממנו את „כל אשר לו“ היה רק יעקב, ולא עשו. „ויהי עשו איש יודע ציד איש שדה ויעקב איש תם יושב אהלים“. ולכן לא נחשב עשו לזרע יצחק. „כי ביצחק יקרא לך זרע“, ולא כל יצחקי. ולכן אומרים בתפילת ראש השנה: „ועקדת יצחק לזרעו היום כרחמים תזכור“, ולא כמו שיש מנסחים: לזרעו של יעקב. זה ממילא מוכן. ל„זרעו“ סתם, זה זרע יעקב.

בעצם אמנם נאמר הכתוב „כי ביצחק יקרא לך זרע“ לאברהם, ולא ליצחק. לא „כל יצחק“ נחשב לזרע אברהם. אכל לכך נאמר במיוחד: „ואלה תולדות יצחק בן אברהם“, מה ש„אברהם הוליד את יצחק“, אף על פי שמסופר בפרשה ששני בנים היו לו, יעקב ועשו, אבל לתולדותיו נחשבים רק זרע יעקב, כשם שיצחק לבדו נחשב לזרע אברהם. השלשלת של התולדות הלימודיים נמשכת מאברהם ליצחק ומיצחק ליעקב.

א"ח:

עוד ירמוז בלומרו אברהם הוליד וגו' על זה הדרך, שהגם שדימה תולדות הטוב של יצחק לשל אברהם כרמוז בלומרו ואלה בתוספת וא"ו, עם כל זה לא תשוב מעלתו לשל אברהם כי הוא האב זכה לו, והוא לומרו אברהם הוליד את יצחק, נתינת הטוב שבו בזה מכה המוליד, משא"כ אברהם כי לבני עובד עבודה זרה היה, והוא נמנע להשיג בוראו ומעלת אברהם נשגבה, ולזה נקרא אברהם אברהם יתצרך (ישעיה מא ט) פירוש הוא קדם להיות אברהם לקוט קודם שיאיר ה' אליו אהבתו בו הוא רדף אחריו צהמעמנות נפלא, משא"כ יצחק כי בנה בו אברהם בנין אהבת הטוב וכשפסק עינו בעולם כבר נחה עליו רוח ה':

עוד ירמוז על זה הדרך כי תולדות יצחק היו נתינת יומר מעולה מתולדות אברהם, כי אינו דומה לדיק בן לדיק לדיק בן רשע (ינמות מד). שהוא אברהם בן תרת, והגם

שאמרו ז"ל (נ"ר לה יב) שעשה משוזה, עם כל זה בעת לידת אברהם עד סמוך למיתתו לא היה אלה במדרגת רשע ופעולת האב רשע מחשיך מאור נפש הבן, ונתינת זה נתינת הכשרת מעשה יצחק, והוא לומרו ואלה בתוספת על הראשון ונתן טעם בלומרו אברהם הוליד וגו':

74

נתיבות שלום:

ואלה תולדות יצחק בן אברהם אברהם הוליד את יצחק. המפרשים עמדו על אומרו ואלה תולדות יצחק בן אברהם, לשם מה כתוב בן אברהם, שהיה די באומרו ואלה תולדות יצחק, כמו אלה תולדות נח ואלה תולדות יעקב שלא כתיב שם אביהם. וכן מד"כ אברהם הוליד את יצחק לכאורה מיותר, שאם כתוב יצחק בן אברהם ירעינן ממילא שאברהם הוליד את יצחק.

הנהגה בבאר אברהם ממרן הס"ק מסלונים זי"ע מביא דברי המדרש (ב"ר פס"ג) עה"פ ואלה תולדות יצחק, האבות עטרה לבנים והבנים עטרה לאבות, האבות עטרה לבנים שנאמר (משלי יז) ותפארת בנים אבותם, הבנים עטרה לאבות דכתיב עטרת זקנים בני בנים וכו'. והאריך לכאר דברי המדרש, וקוטב דבריו, דהנה תחילת העבדות להשי"ת היא לקבל העבדות באמונה ובכחי עבד, דהיינו הגם שאין לאדם שום השגה וטעם יעשה עבודתו, וזו היא עבדות נאמנה, משא"כ אם תולה העבדות בהשגת מדרגות ובהרגשת טעם אין זו עבדות נאמנה ואינה יכולה להתקיים. ע"כ צריך להתחיל בעבדות ה' באמונה, להאמין שהעבדות שנתן לו הארון ב"ה היא תיקון נפשו ועיקר חיותו אשר למען זה ירד לעולם

כדי שיעבוד להשי"ת באמונה פשוטה בין אם מרגיש טעם ובין אם לאו. ואח"כ מרחם עליו השי"ת ונותן לו תענוג והשגה בעבדות, שזה הנקרא בחי' כריתת ברית. וזהו הנאמר באברהם (נחמיה ט) ומצאת את לבנו נאמן לפניך, שבתחילה עבד להשי"ת באמונה, ואח"כ וכרות עמו הברית שקבל תענוגים והשגות. אכן גם אחר שכבר זכה לתענוג בעבודה אין העבודה יכולה להתקיים בקביעות בדרך של תענוג והשגה, כיון שפעמים נוטלים מן האדם את התענוגים ואינו מרגיש כלום, ובכדי שתהיה העבודה בקביעות צריך האדם להתזיק בכ' המדות, שיעבוד להשי"ת הן במדת אהבה והן במדת ההפכית - מדת היראה, שב' המדות יחדיו מהוים שלמות ועל שניהם יחדיו תכון העבודה בקביעות. וזו היתה מדתו של יעקב אבינו ע"ה מדת תפארת הכוללת אהבה ויראה, וע"כ היא נקראת מדת אמת, כמד"כ (מיכה ז) ותן אמת ליעקב, כאשר היא מתקיימת לעד כדכתיב (משלי יב) שפת אמת תכון לעד, כי ב' המדות יחדיו הם אמת שמתקיימים לעד, משא"כ כל מדה בפני עצמה אינה יכולה להתקיים. ועפ"ז מפרש דברי המדרש עטרת זקנים בני בנים ותפארת בנים אבותם, דהנה אברהם היתה מדתו חסד ואהבה ששייך בזה בחי' מותרות וסיגים, ומזה נולד ישמעאל שהיה הסיגים ומותרות של מדת

אהבה, וכן יצחק היתה מדתו גבורה ויראה ומהסיגים והמותרות של מדת היראה נולד עשו, ורק אח"כ היה יכול להיולד יעקב שהיתה מדתו בחי' התמזגות מחסד וגבורה שהוא מדת רחמים ותפארת נקיים בלי סיגים ומותרות, וכדי להוליד את יעקב היה צריך אברהם לקבל את מדת היראה מיצחק ויצחק קיבל את מדת אהבה מאברהם, שזהו ענין תפארת בנים אבותם ועטרת זקנים בני בנים, ורק אח"כ יכול היה יעקב להיולד מדת תתן אמת ליעקב הכוללת ב' המדות של אברהם ויצחק. וזהו פי' הפסוק ואלה תולדות יצחק בן אברהם אברהם הוליד את יצחק, שקודם שכתבה התורה את תולדות יצחק הוא יעקב שמדתו תתן אמת ליעקב, כתיב ואלה תולדות יצחק בן אברהם, היינו שיצחק קיבל את מדת אהבה מאברהם, ואברהם הוליד את יצחק היינו שקיבל מיצחק את מדת היראה, ורק אח"כ נולד יעקב שמדתו תתן אמת ליעקב הכוללת ב' המדות יחדיו, עכ"ל.

האזמור"ר ר' יחיאל מאלכסנדר:

ואלה תולדות יצחק בן אברהם אברהם הוליד את יצחק... יצחק סבור היה תמיד שהוא עצמו אינו כלום, אלא «בן אברהם»; תלה הכל רק בזכות אביו. ואברהם שוב היה חושב שלא עשה ולא פעל כלל בעבודת הבורא, ואין לו זכות מצד עצמו אלא זאת, שהעמיד בן הגון: «אברהם הוליד את יצחק». זה היה דרכם בקודש, שהם לא ראו עצמם כדאים בעיניהם, אלא או זכות אבותם בידם, או זכות בניהם.

הרב שמחה בונים מפשיסחא:

אברהם הוליד את יצחק... איזהו חכם. היראה את הנולד (תמיד לב), מן הנולד. הבן, אפשר להכיר את האב. אברהם הוליד את יצחק.